

HAZAI IRODALOM.

Mátray Lajos, Fazekas Mihály élete és munkái felfedezett ismeretlen verseivel. Debreczen. 1888. Ára 1 frt.*)

Mátray könyve a múlt század végén felpezsdült magyar irodalom egyik szerény munkásának emlékét eleveníti fel. Mielőtt azonban tárgyra térne, az akkori iskolákról tart egy pongyola előadást a nélkül, hogy eszébe jutna azon kis írói csoportról is megemlékezni, melybe Fazekas tartozik. Ezen mulasztását később még jobban érezzük, midőn pörbe száll Harasztival, a ki «Költészetünk új-népies iránya» című dolgozatában a szoros értelemben vett debreczeni kör létezését tagadja. Itteni mulasztását később azon buzgalmával pótolja, melylyel a bő életrajzot megírta. Minden lehető forrást előkeres, az eddigi téves adatokat kijavítja, sőt néhány újat is talál. Csakhogy itt meg a túlságos buzgalom vezet tévútra, mert a helyszínen, Debreczenben, felkutatott, de feltűnően sántító szájhagyományokat, sőt a hihetetlen anecdotákat is készpénz gyanánt fogadja el s igyekszik az irodalomtörténetben is forgalomba bocsátani. Az természetes, hogy egyéb adat híján néha szájhagyományba is belenyugszunk, csakhogy ilyenkor lehántjuk róla a képzelem aranyozásait; így aztán egyszerűbb lesz, de az is bizonyos, hogy igazabb. A mi szerzőnk ellenben annak örül, ha valamit még hozzá tehet. Ő egy szép életrajzot akart nyújtani; mi megelégedtünk volna egy szépen írottal: és sikerül is neki sok érdekeseget mondani, és mi szinte sajnáljuk, hogy úgy nem történt.

A mende-mondák kísértéseinek szerencsésen ellentállva, eljutunk egy másik fejezethez, mely «Fazekas Mihály mint író» címet visel, jóllehet a tartalomban csakis mint költőről van szó. Általánosságban szólva, helyesen jegyzi meg, hogy a népies iránynak volt híve; de a további fejtegetéssel adós marad, s a mit itt elmulaszt, később se pótolja. Pedig könyvének egyik főfeladata az lett volna, hogy a tárgyalat íróit behatóan jellemezze, jelentőségét kiemelve, melyből azután megtudtuk volna, hogy Fazekas ha a magasban nem is, de az alap lerakása körül szerzett magának érdemet. E helyett a szerző kinyitja a Lovász Imre által 1836-ban kiadott verses kötetkét és végig megy a benne lévő kevés tartalom. Hogy azonban hamar végire ne érjen, felaprít egy-két szebb költeményt s darabjait feleereszti, valami fejtegetésnek éppen nem.

*) E dolgozatot a főt (148. l.) kiadott bírálattal egy időben vettük, s mivel más szempontból indul ki, még Kelemen. B. cikkje után is hittük közölhetőnek. Szerk.

nevezhető lével. Megbolygatván a gyengébbeket is, áttér az általa felfedezett ismeretlen versek tárgyalására. Itt azonban még annyi eredményre sem jut, mint a többiekénél, melyekről legalább azt helyesen állította, hogy gyakori természetre való vonatkozásukkal egészen a természettudós Fazekasra ütnek. Általánosságban mond ugyan róluk is néhány ingadozó megjegyzést, de részletekbe már nem bocsátkozik annyira, hogy feltűnő egyöntetűtlenségüket, sőt ellentétes voltukat is észrevenné. Egyedül arra akar megfelelni, hogy a nőgyűlölő katona hogyan írhatott szerelmes verseket? A természetes választ megkapjuk, a mi rövidre foglalva az, hogy szerelmes volt. Csakhogy a szerző erre a felfedezett szerelmes verseket nem tartja elég erős bizonyítékoknak. Kikölcsönöz tehát az általa írt életrajzból egy ártatlan anekdotát, a mit aztán itt kiczifráz olyan regényesre, hogy rögtön észrevehetjük, miszerint az egész história nem annyira tényekre, mint inkább a jámbor olvasók jóhiszeműségére van alapítva. Az ilyen vállalatok ma már gyakoriak az irodalomtörténetben, bár félig is csak ritkán sikerülnek. Úgy látszik, a mi írónkat azért nem tiltja le róluk a lelkiismeret, mert csak akkor volnának károsak, ha valamikor egészen is sikerülnének.

Fazekas legderekabb költői művéről, a «Ludas Matyi»-ról, és későbbi átdolgozóiról két külön fejezetben szól. Észrevételei közt e helyeken találjuk a legtöbb elfogadhatót, de egyszersmind a legkevesebb eredetit is. A mű névtelen első (1815) megjelenésére vonatkozólag egy eredeti és ügyes, de egészen felesleges föltevést állított fel. Szerinte ugyanis az ügyes incognitót maga Fazekas eszelte volna ki a végre, hogy a nemesség túlkapásait erősen ostorozó mű neki kellemetlenséget ne okozzon. A század elején levő mostoha irodalmi viszonyok a föltevés mellett szólnak; csakhogy ma már ismeretes Fazekasnak egy 1815. évi nov. 24-én kelt levele (l. a temesvári «Delejtű» 1859.), melyben némi megbántódással hozza műve kiadójának, Kerekes Ferencznek, tudomására, hogy a világ elé árván került Matyi tulajdonkép az ő szülöttje volt: és így a kiadó furfangnak vélt előszava, melyben arról értesít, hogy a mű név nélkül került fel hozzá Bécsbe, megmaradhat továbbra is igazságnak. E levélről nagy kár volt a Szinnyei-féle «Repertorium» útján idejében nem értesülni, mert a tárgyalt íróra egyéb érdekes vonatkozást is tartalmaz. Nem kevesebb ennél az a figyelmetlenség sem, melylyel a híres «Magyar Fűvészs Könyv» ismertetésén átsiklik. Ő ugyan védekezik, hogy «e tárgy kívül esik tanulmánya keretén». Pedig dehogy! A cím után, mely Fazekas Mihály élete és *munkáiról* ígér ismertetést, természettudósaink is kinyithatják könyvét, a kik bizonyára elégedetlenségüket fejeznék ki a felett, hogy a gyenge költőt tárgyaló 3—4 bőbeszédű fejezet után a sokkal derekabb természettudós

csak 2—3 selejtesen megírt lapon van tárgyalva. Mi a szerzőt ezen vád ellen csak annyiban védelmezhetjük, hogy ilyen terjedelemben is lehetett volna sokat mondani.

Különbö a természettudósoknak szolgáljon vigasztalásul az a szomorú körülmény, hogy mi, a kik e könyvet kizárólag szépirodalmi szempontokból vizsgáljuk, még nagyobb sötétségben hagyatunk, midőn a fennem hirdetett «felfedezett ismeretlen versek» koszorújához érünk. Egy csomó lyrai költemény, szám szerint 26, van lenyomatva minden bevezetés nélkül. Hogy némileg eligazodhassunk, messze vissza kell nyulnunk a könyv egy másik fejezetébe, hol a sok anekdota veszélyes szomszédságában azt is elbeszélte volt a szerző, hogy ezen tartalomra és értékre nézve vegyes verseket Debreczenben találta meg Fazekas egyik élő rokonánál, ki őket a költő ereklyéiképp őrizte egész mostanáig. Ugyanitt olvassuk a feletti örömét is, hogy a véletlen épen őt választja kegyeltjéül, ki a már-már elfeledett költő nevét «a felfedezett, mély, szerető lelkéről tanuskodó dalainak igaz fény sugaraival vonja körül». Egy kis higgadt bizonyítgatást azonban hiába keresünk. Pedig igen helyén való lett volna valahol be is bizonyítani, hogy a felfedezett reliquiák csakugyan Fazekas kézírásai. És ha ez sikerült, még utána kellett volna járni annak is, hogy ha a kéz csakugyan Ezsaué, a szó nem-e mégis Jákobé vagy valaki másé? E nélkül a költemények között csak tapogatózunk. A néha-néha felcsendülő ismeretes hang pedig kétkedővé tesz, és az így keltett kétely csakhamar szomorú valóra válik, mert a «Czím nélkül V.»-nél már felkiáltunk, hogy a kézírás lehet ugyan Fazekasé, vagy akárki másé, de maga a szép vers Ányosé, mely «Egy hív szívnek keserve kedvesse' sírjánál» czímen megtalálható költeményei között és a Toldy-féle szemelvények útján ma már a gymn. VII. oszt. tanulói előtt sem ismeretlen. Ép úgy a «A rózsához» című sem ismeretlen, legalább az irodalomtörténetírók előtt nem volna szabad annak lenni, mert Verseghy költeményei közt is megtalálható a 19. lapon. A «Czím nélkül I.» szintén megtalálható Szentjóni Szabó László versei közt, de átdolgozott változatban «Egy megvetettnek keserve» czímen; valamint «A tanúnak hívott liget» is Csokonai Lillájában a XV. sz. alatt. A «Czím nélkül VII.» is ki van már régen nyomatva a Thaly: Vitézi énekek I. k. 321. lapján a nemzeti muzeum Resetha-codexe után. A következő cím nélküli (VIII.) torzításban Csokonainak egy másik költeményét, «A Feléledt Pásztor»-t, ismerjük fel, míg a «Házasság I.» címűben Kisfaludy Sándor két dala, a 93. és 94. számú van a «Boldog szerelem»-ből hibásan lemasolva. S hogy többet ne említsünk, a «Czím nélkül II.» hosszú darabot sem lett volna szabad Fazekas életírójának felfedezni, mert már 1836 óta ki van nyomatva Fazekas Mihály költeményei között (!) Lásd: az egyedüli

Lovász-féle kiadás 93. lapján «Az öröm tündérsége» czímen. Pontosabb utánjárással tán még a többiek illetőségét is ki tudnánk mutatni; de szerintünk már ennyi is elégséges arra, hogy figyelmeztesse azokat, a kik netán, mint Mátray is, az itt közölt lyrai költemények alapján akarnák Fazekast többre becsülni másoknál.

Ámbár a mennyit szerzőnk ezekkel a most gyanúba hozott versekkel öregbíthetett volna a «Ludas Matyi» írójának érdemén, ugyanannyit mindjárt rontott is azzal, hogy a Fazekas «Debreczeni Kalendáriom»-jából összeszedett «Rejtett szók»-at és «Találós mesék»-et is lenyomatta. Ezekről csak annyit tudunk, hogy Fazekas által szerkesztve jelentek meg; de az már épen nem bizonyos és Mátraynak sincs rá semmiféle komoly bizonyítéka, hogy ő is írta őket: hiszen írtak ilyeneket azon időben mások is, sőt az általa megindított kalendáriomban halála után is jelent meg elég. De meg, ha az övéi volnának is: egynek sem írta alá nevét vagy a neve kezdő betűit; világosan azért, hogy ne bolygassuk a szerző kilétét. És ha e minden elmeél nélküli apróságokat végig olvassuk: megtudjuk, hogy volt oka, miért.

Mindezt egybe vetve, nem tarthatjuk őszintének az előszót, mely a végzett munka igen fáradságos voltáról beszél. Nem vonjuk ugyan kétségbe, hogy a vallomásaiból kivehető rövid 8—9 hónap alatt — egyéb hivatalos teendőit is számításba véve — a mű megírása sok dolgot adhatott; de ez az eredmény megbirálásakor épen nem vehető enyhítő körülménynek, sőt inkább káros elhirtelenkedésnek vesszük s mint ilyet vádnak alkalmazzuk ellene, mivel csakis lelkiismeretlenségről, könnyelműségről tanuskodik. S hogy az ilyen elnagyolt munka eredményeiben boszúlja meg magát, kiáltóan bizonyítja mindjárt az előszó, mely némi elnézésért esedezik azon «kis rendellenesség» miatt, mely az életrajzban észlelhető. És mi el is nézzük szívesen, mert látjuk, hogy az életrajz a rendellenességek daczára is könyvének legtöbb gonddal megírt fejezete. De nem bocsáthatjuk meg azt a hallatlan rendszertelenséget, semmi eredményre sem vezető bibelődést, melylyel Fazekas műveit tárgyalja, és kénytelenek vagyunk büntül róni fel, hogy az általa ismeretetett írónak nem jeleli ki szerény, de tisztességes helyét a mi mult század végi irodalmunkban s hogy a debreczeni írók közt sem helyezi el. Ez multhatlan köteleessége lett volna mint életrajz-írónak, mert e nélkül könyve egyetlen biztos vonással sem járult hozzá az egységes magyar irodalomtörténet tisztázásához.

Ennyit véltünk szükségesnek hozzátenni azon szíves fogadtatáshoz, melyben e könyv minden oldalról részesült, s kérjük ezek után szerzőjét, hogy a fölkeltett figyelmet ne magyarázza többre, mint hogy irodalomtörténetünk azon részéről merített tárgyat, melyről *hiánypótló* ismeretetést kellett volna írnia. A csak felszínen járó kitüntetését vegye mind-

azonáltal buzdításnak és terjessze ki kutatásait a többi debreczeni írókra is, de fáradozásának eredményeit máskor úgy írja meg, hogy az elfogultatlan kritika után is lelhessen bennök valami örömet.

SEBESTYÉN GYULA.

Buczy Emil élete és munkássága. Irodalomtörténeti tanulmány. Irta *Lázár Béla*. Budapest, 1888. Aigner.

Buczy Emil egyike azoknak az íróknak, kik mint a bolygók a nap köré, Kazinczy köré csoportosultak, tőle nyerve inspirációt, ösztönzést az irodalmi működésre. 1782-ben Kolozsvártt született s élete nem volt valami mozgalmas. Kassán és Kolozsvártt tanult, 1803-ban a piarista szerzetbe lépett s egy ideig Kolozsvártt tanárkodott. Azonban nem sok ideig maradt meg szerzetesnek; 1808-ban kilépett s Bécsbe ment, hogy tanulmányait folytassa. Innen N.-Szebenbe került tanárnak, majd 1816—19 mint gr. Kornis István nevelője működött, azután br. Splényinél, később gr. Haller Jánosnál van hasonló minőségben, míg végre 1821-ben a károlyfehérvári seminariumban kap tanszéket. 1839-ben halt meg Gyulafehérvárott, mint az ottani csillagásztorony igazgatója. Kétségkívül művelt, tanult, olvasott ember volt, kinek kellemes, sima modora, jóságos egyénisége sok barátot szerzett. Mindenki csak tisztelettel szólt róla, mit bizonyára meg is érdemelt mint jó izlésű, finom ember, ki érdeklődik minden tudományos és irodalmi mozgalom iránt, a verseléstől kezdve a csillagászatig.

Az ilyen egyéniségnek a maga körében minden bizonynyal nagy hatása van, s munkálkodásával nagy szolgálatot tesz nemzete művelődésének. Ha verseket ír, ha tudományosan értekezik, ha görögből fordít, ez mind csak növeli tekintélyét és jó hírét ismerősei körében.

Ilyen alak van a mi irodalomtörténetünkben is egy néhány, s bizonyára volt több is, kikről nem igen tudunk; de a külföldön ez a típus olyan ismeretes, hogy szinte elkopott. Ezek munkásságának haszna tagadhatatlan, s legtöbbször bizonyára megérdemli, hogy olyan kis monografiát szenteljenek neki, minőt Lázár Béla Buczy Emilről írt, mert mindegyik ilyen egy-egy épületké a nemzet kulturtörténetéhez. Csakhogy e monografiák szerzői rendszeren túlbecsülik hősüket, s lelkesedésükben kiváló költőnek, nagy æsthetikusnak s jeles műfordítónak deklarálják, megfelelő helyet követelve számára az irodalomtörténetben.

És ebbe a hibába esik Lázár Béla is, pedig látszik, hogy óvakodni akar tőle. Ő ugyan csupán szerény helyet követel költőjének a nagyok pantheonjában, de mind a mellett nem azt, mely Buczyt megilletné. Szerző Buczyt mintegy «fel akarta fedezni», s így mindenképen érdekes alakot kellett belőle csinálni. És ez a törekvés szerzőnknek, ki különben mindenütt csak adatokra szokott támaszkodni s az adatok